

Zbirka Revolucionarno nasilje, 5

Dr. Damjan Hančič

REVOLUCIONARNO NASILJE NA OSREDNJEM NOTRANJSKEM, 1941–1945

Študijski center za narodno spravo
Ljubljana 2018

Zbirka Revolucionarno nasilje, 5
Dr. Damjan Hančič
Revolucionarno nasilje na osrednjem Notranjskem, 1941–1945

Založil in izdal:	Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2018
Urednica zbirke:	dr. Mateja Čoh Kladnik
Uredila:	dr. Damjan Hančič in dr. Jelka Piškurić
Fotografije:	Muzej novejše zgodovine Slovenije
Recenzentka:	doc. dr. Tamara Griesser Pečar
Lektoriranje in prevajanje:	Megamoment, d. o. o.
Oblikovanje:	Ida Demšar, Design Demšar, d. o. o.
Tisk:	Tiskarna Present, d. o. o.
Naklada:	500 izvodov
Fotografija na naslovnici:	Ob porušenem borovniškem viaduktu, XI. italijanski armadni korpus. Foto: Diego de Henriquez, hrani Muzej novejše zgodovine Slovenije.

Raziskovalni program št. P6-0380 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.451)«1941/1945«
323.28(497.451)«1941/1945«

HANČIČ, Damjan
Revolucionarno nasilje na osrednjem Notranjskem, 1941-1945 / Damjan Hančič ; [fotografije Muzej novejše zgodovine Slovenije]. - Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2018. - (Zbirka Revolucionarno nasilje ; 5)

ISBN 978-961-94353-2-8

297774592

Vse pravice pridržane. Nobenega dela te publikacije se ne sme reproducirati, shraniti v pomnilniških sistemih ali posredovati v kakršnikoli obliki brez predhodnega pisnega dovoljenja Študijskega centra za narodno spravo.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD 5

2 ORGANIZIRANOST REVOLUCIONARNEGA TABORA NA NOTRANJSKEM 9

2.1 Organiziranost komunistične partije na Notranjskem 9

2.2 Oborožene enote revolucionarnega tabora na Notranjskem 14

3 IZVAJANJE REVOLUCIONARNEGA NASILJA IN ŽRTVE REVOLUCIONARNEGA NASILJA NA OSREDNJEM NOTRANJSKEM V LETIH 1941–1943 21

3.1 Revolucionarno nasilje v letih 1941 in 1942 na območju Ljubljanske pokrajine 21

3.2 Kratek oris revolucionarnega nasilja na Notranjskem 22

3.3 Brezovica 27

3.4 Preserje 32

3.5 Drenov Grič 36

3.6 Bevke 36

3.7 Ligojna 39

3.8 Vrhnika in okolica 41

3.9 Zaplana 44

3.10 Borovnica 49

3.11 Menišija in okolica 54

3.12 Žrtve v Krimski jami 55

3.13 Nasilje nad Romi na Blokah in v Iški 58

3.14 Logatec, Planina, Unec, Hotedršica 60

4 ŽRTVE REVOLUCIONARNEGA NASILJA NA OSREDNJEM NOTRANJSKEM 1941–1945 67

5 NASTANEK PROTIKOMUNISTIČNEGA ODPORA NA NOTRANJSKEM 99

6 ORGANIZACIJA IN DELOVANJE OZNE NA OBRAVNAVANEM OBMOČJU V ZADNJEM OBDOBJU VOJNE 105

7 ZAKLJUČEK, SUMMARY 107

8 PRIČEVANJA 111

9 ARHIVSKI VIRI IN LITERATURA 115

10 SEZNAM KRAJŠAV 121

11 OSEBNO KAZALO 123

1 UVOD

Območje, predstavljeno v tej študiji, zajema osrednji del predvojne Notranjske,[1] to je območje jugozahodno od Ljubljane ob železniški progi Ljubljana–Trst vse do nekdanje rapalske meje. Obsega območje od Notranjih Goric, Brezovice, Borovnice, prek Vrhnike, Logatca vse do Hotedršice, Kalc in Planine.

Severni del (Polhov Gradec, Horjul, Šentjošt in Rovte) ter južni del (Cerknica, Babno Polje) notranjskega območja bosta obdelana v prihodnjih študijah oz. publikacijah Študijskega centra za narodno spravo.

Študija zaradi lažjega in celovitejšega razumevanja dogajanja na obravnavanem območju deloma opisuje tudi nekatere dogodke v širši okolici, zlasti v Dolomitih, ki so bili s tem območjem še posebej tesno povezani.

V pričujoči študiji izraz revolucionarno nasilje pomeni nasilje, ki so ga med drugo svetovno vojno izvajale vojaške in druge oborožene skupine pod odločujočim vplivom komunistične partije. Te oborožene enote revolucionarnega tabora so v okviru svojega delovanja poleg napadov na okupatorja pogosto izvajale nasilje tudi nad civilnim prebivalstvom. Razlogi za to so različni, med njimi je bilo precej politično motiviranega nasilja, saj si je Komunistična partija Slovenije (KPS) vseskozi prizadevala, po vzoru ruske boljševiške revolucije spremeniti družbeni sistem v Sloveniji. Ker je v posamičnih primerih zelo težko razmejiti pravo naravo posameznih nasilnih dejanj revolucionarnih enot, je študija zastavljena nekoliko širše in je v njej prikazano tudi nasilje, katerega glavni namen ni bil le eliminacija političnoideoloških nasprotnikov.

V zvezi s preučevanjem nasilja med drugo svetovno vojno je treba izpostaviti, da so potekali hkrati okupacija, kolaboracija (prisilna in prostovoljna),[2] upor proti okupatorju, revolucija in

1 Gre za ožjo Notranjsko, ker si je zahodni del Notranjske oz. nekdanje avstrijske dežele Kranjske (Idrijo, Postojno, Pivko, Vipavo) leta 1920 z Rapalsko pogodbo priključila Italija. Razvoj odporniškega in revolucionarnega gibanja je bil zato na zahodnem Notranjskem podoben kot v drugih predelih Primorske oz. Julijske krajine ter različen od predelov osrednje in vzhodne Notranjske, ki so po letu 1918/1920 pripadli Jugoslaviji.

2 Švicarski zgodovinar Werner Rings razlikuje brezpogojno, pogojno, taktično in nevtralno kolaboracijo (Leben mit dem Feind, v: *Anpassung und Widerstand in Hitlers Europa 1939–1945*, München 1979, str. 112–229).

Območje Notranjske je bilo v obdobju med obema vojnama razdeljeno med Italijo in Jugoslavijo. (Ročni šolski zemljevid Dravske banovine, izdelala Franjo Baš in Milan Verk, založil Učiteljski dom v Mariboru, 1935.)

protirevolucija. Tako se je v posameznih primerih lahko prepletalo več omenjenih vidikov hkrati, zato je marsikdaj težko natančno ugotoviti značilnosti delovanja in opredeljevanja posameznika. Razlogov za tovrstno opredeljevanje ne moremo iskati zgolj v predvojnih ideoloških stališčih posameznika, ampak tudi v konkretnih razmerah, v katerih so se znašli posamezniki.[3]

Revolucionarno nasilje so na obravnavanem območju povzročale zlasti redne partizanske enote, nekaj pa tudi Varnostno-obveščevalna služba (VOS) ter pozneje Vojska državne varnosti (VDV) in Organizacija za zaščito naroda (OZNA). Velikokrat so izvrševali umore oz., kot so jih imenovali, »likvidacije« ali »justifikacije« na podlagi odločitve samooklicanih sodišč,

3 Bojan Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam. Slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1995 (dalje Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam*), str. 297.

ki so bila hkrati preiskovalni in sodni organ[4] in tako še manj legitimna, upravičena ter pravno korektna kot odločitve poznejših t. i. partizanskih sodišč.[5]

V študiji se skuša odgovoriti na naslednja vprašanja: 1. v kakšni obliki se je kazalo revolucionarno nasilje nad prebivalstvom, kolikšno je število žrtev revolucionarnega nasilja in kakšna je klasifikacija žrtev; 2. v kolikšni meri je bilo to nasilje usmerjeno proti resničnim sodelavcem okupatorja in v kolikšni meri proti političnoideološkim nasprotnikom revolucionarnega tabora; 3. kako se je zaradi komunistične revolucije, ki jo je izvajal KPS, v pogojih tuje okupacije, v samoobrambi organizirala protikomunistična stran (vaške straže in pozneje domobranci).

Glavnina prikaza revolucionarnega nasilja v študiji zajema leta 1941, 1942 in 1943, to je čas, ko je bila intenzivnost revolucionarnega nasilja na tem območju največja in so bili njegove žrtve večinoma neoboroženi civilisti, ki so bili tudi ubiti ali umorjeni[6] na tem območju. Prikazano je tudi revolucionarno nasilje v naslednjih medvojnih letih in v prvem mesecu po končani vojni (poboji vrnjenih domobrancev s tega območja).

Glede ohranjenosti arhivskih virov o revolucionarnem nasilju je treba izpostaviti, da imamo za obravnavano območje v primerjavi z dozdajšnjimi raziskavami revolucionarnega nasilja (na Gorenjskem in v Ljubljani) ravno za obdobje najhujšega nasilja najmanj arhivskih dokumentov, zato smo si prisiljeni veliko več kot v prejšnjih raziskavah pomagati s spominsko literaturo in z ustnimi viri.

4 Tamara Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, Družina, Ljubljana 2004, str. 143–148.

5 Milko Mikola, *Sodni procesi na Celjskem 1944–1951*, Zgodovinski arhiv Celje, Celje 1995, str. 4; prim. Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 423–434; glejte tudi Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1887, Zbirka narodnoosvobodilnega tiska – periodika, članek Zorana Poliča »Partizanska sodišča«, v: *Slovenski partizan*, konec septembra 1943, leto II, št. 4, str. 15, 16: Milko Mikola, *Revolucionarno nasilje na Štajerskem 1941–1945*, Celjska Mohorjeva družba, Inštitut Karantanija, Ljubljana 2014, str. 103. Prim. Albert Svetina - Erno, *Od osvobodilnega boja do banditizma*, Nova obzorja, Ljubljana 2004 (dalje Svetina, *Od osvobodilnega boja do banditizma*), str. 167.

6 V publikaciji je izraz umor v rabi za načrtno (naklepno), izraz uboj pa za nenaklepno povzročitev smrti.

7 ZAKLJUČEK

Območje, predstavljeno v tej študiji, zajema osrednji del predvojne Notranjske (brez Idrije, Postojne in Pivke), to je območje jugozahodno od Ljubljane ob železniški progi Ljubljana–Trst vse do nekdanje rapalske meje. Obsega območje od Notranjih Goric, Brezovice, Borovnice, prek Vrhnike, Logatca vse do Hotedršice, Kalc in Planine. Severni del (Polhov Gradec, Horjul, Šentjošt in Rovte) in južni del (Cerknica, Babno Polje) notranjskega območja bosta obdelana v prihodnjih študijah oz. publikacijah Študijskega centra za narodno spravo.

Študija zaradi lažjega in celovitejšega razumevanja dogajanja na obravnavanem območju deloma opisuje tudi nekatere dogodke v širši okolici, predvsem v Dolomitih, ki so bili s tem območjem še posebej tesno povezani.

Število žrtev in zlasti časovnica izvajanja revolucionarnega nasilja sta na tem območju v glavnem podobna razvoju v Ljubljani in celotni Ljubljanski pokrajini (prvi dvig žrtev leta 1942, nato največji skok v maju in juniju 1945). Vendar pa razmeroma nizko število žrtev v prvem valu revolucionarnega nasilja spomladi 1942 kaže na neko specifiko tega območja v primerjavi z ljubljanskim (ob)mestnim in dolomitskim območjem: večje število stacioniranih okupacijskih vojakov zaradi bližine železniške proge Ljubljana–Trst in poseben razvoj revolucionarnega odporniškega gibanja na območju Logatca, kjer na začetku organizacije OF in odporniškega gibanja niso vodili komunisti, ampak sokoli.

Med primerjavo osrednjega dela Notranjske s severovzhodnim notranjskim območjem, točneje območjem Dolomitov, zasledimo podobnost v časovnici dviga in padca števila žrtev revolucionarnega nasilja (prvi leta 1942, drugi poleti 1945), vendar je bilo na slednjem glede na število prebivalcev obakrat večje kot na prvem. Tako je npr. partizanska revolucionarna stran v župniji Šentjošt, ki obsega kraje Šentjošt, Butajnova, Planina nad Horjulom, Smrečje in Samotorica, v letih 1941–1945 ubila 134 ljudi, od tega 32 med vojno, zlasti leta 1942, ko je bilo poleti 1942 ubitih kar 23 oseb (17 moških in šest žensk). Leta 1945 sta bili med množičnimi zunajsodnimi umori takoj po končani vojni ubiti 102 osebi.

To pomeni, da je bilo že v letu 1942 na dolomitskem območju precej več žrtev revolucionarnega nasilja kot v osrednjem delu Notranjske, kar je razvidno tudi iz navedenih

grafov. Osnovni razvoj vrhunca in padca števila žrtev je primerljiv z ljubljanskim in s celotnim notranjim območjem, vendar je število žrtev v prvem obdobju izbruha revolucionarnega nasilja večje kot na osrednjem Notranjskem.

SUMMARY

REVOLUTIONARY VIOLENCE IN CENTRAL NOTRANJSKA REGION, 1941–1945

The area presented in this study encompasses the central part of the pre-war Notranjska region (without Idrija, Postojna and Pivka)—the area southwest of Ljubljana next to the Ljubljana–Trst railway line all the way to the former Rapallo border. It encompasses the area from Notranje Gorice, Brezovica, Borovnica, across Vrhnika and Logatec all the way to Hotedršica, Kalce and Planina. The northern part (Polhov Gradec, Horjul, Šentjošt and Rovte) and the southern part (Cerknica and Babno Polje) of the Notranjska area will be dealt with in future studies or publications of the Study Centre for National Reconciliation.

For easier and more complete comprehension of events in the considered area, the study partly describes some events in the surrounding area too, mostly in the Dolomites which were particularly closely linked to this area.

The number of victims and above all the timeline of revolutionary violence in this area is mostly similar to the developments in Ljubljana and the entire Province of Ljubljana (the first increase of victims occurred in 1942, whilst the biggest increase occurred in May and June 1945). However, the relatively small number of victims in the first wave of revolutionary violence in spring 1942 indicates the specific circumstances of this area in comparison with Ljubljana and its surroundings as well as the Dolomite area: the larger number of stationed occupier soldiers due to the proximity of the Ljubljana–Trst railway line and the special development of the revolutionary resistance movement in the area of Logatec, where members of the Sokol movement and not the Communists were initially the leaders of the Liberation Front and the resistance movement.

The comparison between the central part of the Notranjska region with the north-east Notranjska area, more specifically the area of the Dolomites, reveals a similarity in the timeline of the rise and fall of the number of victims of revolutionary violence (the first in 1942, the second in summer 1945); however, the number of victims relative to the number of inhabitants in the latter area was larger than in the former area both times. For example, the Partisan revolutionary side killed 134 people between 1941 and 1945 in the Šentjošt parish (which encompasses Šentjošt, Butajnova, Planina nad Horjulom, Smrečje and Samotorica), 32 of which were killed during the war, especially in 1942, when 23 people (17 men and six

women) were killed in the summer of 1942. In 1945, 102 people were killed immediately after the war in extrajudicial mass killings.

This means that the area of the Dolomites had considerably more victims of revolutionary violence already in 1942 compared to the central part of the Notranjska region; this is also evident from the included graphs. The general development of the culmination and fall of the number of victims is comparable with the area of Ljubljana and the whole Notranjska area; however, the number of victims in the first outbreak of revolutionary violence is larger than in the central Notranjska area.